

УДК 336.025

Островська Галина Василівна

*старший викладач кафедри обліку і фінансів
Львівський інститут економіки та туризму*

Островская Галина Васильевна

*Старший преподаватель кафедры учета и финансов
Львовский институт экономики и туризма*

Ostrovska Galyna

Senior Lecturer

Lviv Institute of Economics and Tourism

ВПЛИВ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ НА РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

ВЛИЯНИЕ СИСТЕМЫ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ НА РАЗВИТИЕ ТУРИЗМА В УКРАИНЕ

INFLUENCE OF TAXATION SYSTEM FOR DEVELOPMENT OF TOURISM IN UKRAINE

***Анотація.** Туризм є однією із галузей світової економіки, яка активно розвивається. Останніми роками в туристичній галузі України спостерігаються певні позитивні зміни. Однак, для активного розвитку туризму необхідно сформувати конкурентоздатний на міжнародному і внутрішньому ринку туристичний продукт, забезпечити йому відповідну промоцію, сформувати відповідний платоспроможний попит. Туризм як складний міжгалузевий комплекс розвивається лише за наявності потужної туристичної та загальної інфраструктури. Тому багато держав, які робили*

ставку на розвиток туризму розпочинали діяльність саме з розбудови інфраструктури: будівництва автомобільних доріг, вокзалів, аеропортів, транспортних сполучень, засобів зв'язку і комунікації, медичного обслуговування та ін. В цьому процесі роль держави в питаннях фінансування таких проектів була першочерговою. Суб'єкти туристичної діяльності є платниками загальнодержавних і місцевих податків. На основі проведеного аналізу показників за період 2016-2018 р.р. спостерігаємо систематичне зростання надходжень податкових платежів від туризму як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях. Однак, наведені цифри, є порівняно мізерними у співставленні з туристичним потенціалом, який має Україна і може отримувати від туризму. Для того щоб отримувати від туризму більше податкових надходжень необхідно вкласти достатньо коштів в збереження та відновлення історичних пам'яток, розбудувати загальну і туристичну інфраструктуру, профінансувати видатки на маркетинг та просування туристичного бренда під назвою Україна. Виконання цих умов залежить від спроможності держави фінансувати в достатньому обсязі потреби туризму коштами з бюджету. Така постановка питання про розвиток туризму свідчить про те, що збільшення надходжень від туризму, можна очікувати лише тоді, коли у розбудову цієї галузі вкладається достатньо коштів з бюджету. Зараз фінансування туристичної галузі є дуже малим в порівнянні з сусідніми країнами. Щоб український туризм став потужним джерелом надходжень до бюджету країни, потрібно створювати якомога вигідніші умови для дрібного та середнього бізнесу.

Ключові слова: туризм, туристична галузь, система оподаткування, туристичний збір.

Аннотация. Туризм является одной из отраслей мировой экономики, который активно развивается. В последние годы в туристической отрасли Украины наблюдаются определенные положительные изменения. Однако, для активного развития туризма необходимо сформировать конкурентоспособный на международном и внутреннем рынке туристический продукт, обеспечить ему соответствующую рекламу, сформировать соответствующий платежеспособный спрос. Туризм как сложный межотраслевой комплекс развивается только при наличии мощной туристической и общей инфраструктуры. Поэтому многие государства, которые делали ставку на развитие туризма начинали деятельность именно с развития инфраструктуры: строительства автомобильных дорог, вокзалов, аэропортов, транспортных сообщений, средств связи и коммуникации, медицинского обслуживания и др. В этом процессе роль государства в вопросах финансирования таких проектов была первоочередной. Субъекты туристической деятельности являются плательщиками общегосударственных и местных налогов. На основе проведенного анализа показателей за период 2016-2018 г.г. наблюдаем систематический рост поступлений налоговых платежей от туризма как на общегосударственном, так и на местном уровнях. Однако, приведенные цифры, сравнительно скудными в сопоставлении с туристическим потенциалом, который имеет Украина и может получать от туризма. Для того чтобы получать от туризма большие налоговых поступлений необходимо вложить достаточно средств в сохранение и восстановление исторических памятников, построить общую и туристическую инфраструктуру, профинансировать расходы на маркетинг и продвижение туристического бренда под названием Украина. Выполнение этих условий зависит от способности государства финансировать в достаточном объеме

потребности туризма средствами из бюджета. Такая постановка вопроса о развитии туризма свидетельствует о том, что увеличение поступлений от туризма, можно ожидать только тогда, когда в развитие этой отрасли вкладывается достаточно средств из бюджета. Сейчас финансирование туристической отрасли является очень малым по сравнению с соседними странами. Чтобы Украинский туризм стал мощным источником поступлений в бюджет страны, нужно создавать как можно более выгодные условия для мелкого и среднего бизнеса.

Ключевые слова: туризм, туристическая отрасль, система налогообложения, туристический сбор.

Summary. *Tourism is one of the sectors of the developing world economy. There have been some positive changes in the tourism sector of Ukraine in recent years. However, for the active development of tourism, it is necessary to create a competitive product on the international and domestic market, to provide it with a proper promotion, to generate an appropriate solvent demand. Tourism as a multiplex intersectoral complex develops only in the presence of strong tourist and general infrastructure. Therefore, many states that have been betting on tourism development have been working with infrastructure themselves: construction of highways, railway stations, airports, transport connections, communications and medical services, etc. In this process, the role of the state in financing such projects was a top priority. The tourism business is a national and local taxpayer. Based on the analysis of indicators for the period 2016-2018 there is a systematic increase in tax revenues from tourism both at the national and local levels. However, the figures given are relatively negligible in comparison with the tourism potential that Ukraine can receive from tourism. In order to receive more tax revenue from tourism, it is necessary to invest enough in the preservation and restoration of historical*

monuments, to build general and tourist infrastructure, to finance the marketing and promotion of a tourism brand called Ukraine. Implementation of these conditions depends on the ability of the state to finance in sufficient volume the needs of tourism with budget funds. This formulation of the question of tourism development indicates that an increase in tourism revenues can only be expected when sufficient budgetary funds are invested in the construction of this sector. Currently, the financing of the tourism industry is very small compared to the neighboring countries. Currently, the financing of the tourism industry is very small compared to the neighboring countries. For Ukrainian tourism to become a powerful source of revenue for the country's budget, it is necessary to create the most favorable conditions for small and medium-sized businesses.

Key words: *tourism, tourism industry, tax system, tourist tax.*

Постановка проблеми. Туризм є однією із галузей світової економіки, яка активно розвивається, про що свідчать дані Всесвітньої туристичної організації. За прогнозами ВТО до 2020 року туристичний потік досягне 1,5 млрд. туристів на рік, що в 2,2 рази більше ніж показник 2000 року, а доходи від туризму збільшаться в 4,2 рази і становитимуть близько 2 трлн. доларів. Для багатьох держав саме туризм є джерелом формування значної частини ВВП, надходження коштів до бюджету та приносить прибутки суб'єктам господарювання. Туризм формує 8 % сукупного ВВП країн ЄС і забезпечує близько 11 % їх економічного зростання. Кількість робочих місць у туристичній індустрії держав співдружності становить 12 % від загальної чисельності працюючих [6].

В сучасній економіці України туристична галузь ще не відіграє вагомої ролі. В Україні туризм в середньому створює 1,5-2% ВВП, у сфері туризму зайнято 1,2% від загальної кількості зайнятих осіб. Для порівняння, у Польщі

туристична сфера оцінена у майже 8 млн. дол. США або 1,7 % ВВП, занятість - 1,7% від загальної кількості зайнятих осіб в країні; у Туреччині - 35,9 млн. дол. США або 5% ВВП, зайнятість - 2,3% від зайнятого населення [6].

Останніми роками в туристичній галузі України спостерігаються певні позитивні зміни. Розширення політичних, економічних, наукових і культурних зав'язків з Європейським Союзом та іншими країнами сприяє формуванню позитивного іміджу України, зростанню її туристичної привабливості. Однак, для активного розвитку туризму необхідно сформувати конкурентоздатний на міжнародному і внутрішньому ринку туристичний продукт, забезпечити йому відповідну промоцію, сформувати відповідний платоспроможний попит. Туризм як складний міжгалузевий комплекс розвивається лише за наявності потужної туристичної та загальної інфраструктури. Тому багато держав, які робили ставку на розвиток туризму розпочинали діяльність саме з розбудови інфраструктури: будівництва автомобільних доріг, вокзалів, аеропортів, транспортних сполучень, засобів зв'язку і комунікації, медичного обслуговування та ін. В цьому процесі роль держави в питаннях фінансування таких проектів була першочерговою. А вже опісля в такі зони приходили іноземні інвестори і забезпечували подальший розвиток відповідних туристичних зон, центрів, кластерів. Тому розвиток туризму визначається політикою держави у цій сфері та фінансуванням на загальнодержавному рівні. Питання розбудови інфраструктури залежать від спроможності держави фінансувати потреби коштами з бюджету в достатньому обсязі. Така постановка питання про розвиток туризму свідчить про те, що збільшення надходжень від туризму, можна очікувати лише тоді, коли вкладається достатньо коштів з бюджету для формування туристичної інфраструктури. Опосередковано розвиток туризму залежить від податкової політики держави та її впливу на процеси, що відбуваються у цій галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості розвитку туризму в різних аспектах досліджувалися зарубіжними та вітчизняними науковцями. Теоретичні основи науки туризмології та проблеми організації туристичної діяльності досліджували такі вітчизняні науковці як В. Г. Герасименко [3], В.Ф. Кифяк [5], О.О. Любіцева [8], С.І. Шепелюк [12]. Питання розвитку міжнародного туризму досліджувалися такими науковцями як М.П. Мальська [9.], І.М. Школа[13] та інші. Проблеми формування туристичних кластерів досліджувалися Ю.О. Оленічевою [10], туристична інфраструктура досліджувалась такими науковцями як Гайдук А.Б. [2] Д.А. Корнева [7]. Статистичні дані різних періодів про стан туристичної індустрії в Україні представлені Державною службою статистики України. Однак поза увагою науковців залишилося питання про те як впливає на розвиток туризму система оподаткування суб'єктів туристичного бізнесу в Україні.

Мета статті: дослідити вплив системи оподаткування суб'єктів туристичного бізнесу на розвиток туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу. Стягуючи податки, держава завжди впливає на поведінку економічних суб'єктів - фізичних і юридичних осіб. Конкретні умови оподаткування можуть або сприяти розвитку того чи іншого бізнесу або обмежувати його розвиток . Перспективи розвитку туризму та створення вітчизняної туристичної галузі є достатньо потужними, адже практично кожна область має об'єкти привабливі для туризму. На державному обліку перебуває 130 тис. пам'яток, у тому числі 57 тис. пам'яток археології, 51 тис. пам'яток історії, 6 тис. пам'яток монументального мистецтва, 16 тис. пам'яток архітектури, містобудування та садовопаркового мистецтва. У списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО – сім вітчизняних об'єктів. Курорти та рекреаційні території країни сягають 9,1 млн. га або 15 % території. Експлуатаційні запаси мінеральних вод - 64 тис. куб. м. на добу [1, с. 35].

Розвиток туризму в Україні, перетворення його на джерело значних і стабільних надходжень до бюджету вимагає узгоджених дій з боку держави, бізнесу та місцевої влади щодо створення сприятливих умов для туризму, суттєвого вдосконалення туристичної інфраструктури. Значний вплив на ці процеси здійснює держава за допомогою податкової політики. Туристичний продукт як і будь-яка створена в країні споживна вартість підлягає оподаткуванню. Туристи оплачують послуги туроператорів та турагентів, екскурсоводів, транспортного, ресторанного та готельного сектору економіки, споживання товарів та послуг. У процесі оподаткування частина доходу зазначених суб'єктів вилучається у бюджети та фонди загальнообов'язкового державного соціального страхування. Крім того, внаслідок споживання товарів та послуг в Україні туристами сплачуються непрямі податки в ціні. Таким чином, податкові доходи держави від туризму формуються у результаті оподаткування суб'єктів туристичної діяльності та супутніх їй сфер прибутковими податками (податком на прибуток, податком на доходи фізичних осіб, єдиним податком) та непрямими податками (акцизним податком та податком на додану вартість). Кожна послуга, яка формує туристичний продукт підлягає оподаткуванню, тобто несе відповідне податкове навантаження.

При провадженні діяльності у сфері туризму суб'єкти господарювання мають право оподатковуватися:

- за загальною системою оподаткування, що передбачає сплату усіх обов'язкових платежів, на які платник податків має об'єкт оподаткування (податок на прибуток, податок на додану вартість, плата за землю – у випадку володіння земельною ділянкою, інші);
- за спрощеною системою оподаткування, що передбачає сплату єдиного податку та звільняє від сплати податку на прибуток підприємств;

податку на доходи фізичних осіб у частині доходів, що отримані в результаті господарської діяльності фізичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності (СПД) у сфері туризму; земельного податку, крім земельного податку за земельні ділянки, що не використовуються ними для провадження господарської діяльності; податку на додану вартість з операцій з постачання товарів, робіт та послуг, місце постачання яких розташоване на митній території України (крім податку на додану вартість, що сплачується фізичними та юридичними особами, які обрали ставку єдиного податку, що передбачає сплату ПДВ). Одним із показників, що характеризує надходження коштів від оподаткування суб'єктів туристичної діяльності є податкові платежі від юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, які здійснюють туристичну діяльність в Україні. За даними Державної фіскальної служби України обсяги сплачених податків суб'єктами сфери туризму та курортів за період 2016-2018 представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Обсяги сплачених податків суб'єктами сфери туризму та курортів за період 2016-2018 роки, млн. грн.

Роки	2016	2017	2018	2018/2017, %
Юридичні особи	2 320,3	3 225,7	3 845,1	19,2
Фізичні особи - підприємці	175,9	273,1	377,1	38,1
Всього	2 496,2	3 498,8	4 222,2	20,7

Джерело: складено за даними [4]

У 2018 році сума податкових платежів від юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, склала 4 222,2 млн. грн, що на 20,7% більше, ніж у 2017 році. При цьому обсяг платежів від юридичних осіб збільшився на 19,2%, а від фізичних осіб-підприємців - на 38,1%.

Крім загальнодержавних податків туристи сплачують ще і місцеві податки, до яких належить туристичний збір. Туристичний збір включено до переліку місцевих податків і зборів, визначеного ст. 10 Податкового кодексу. Відповідно до п. 10.4 цієї статті місцеві ради в межах повноважень, визначених Кодексом, вирішують питання щодо запровадження збору. Якщо органом місцевого самоврядування прийнято рішення про встановлення збору, то податкові агенти повинні стати на облік у контролюючих органах як платники збору за місцезнаходженням, тобто за місцем здійснення діяльності. Платниками збору, як встановлено ст. 268 Податкового кодексу, є громадяни України, іноземці, а також особи без громадянства, котрі прибувають на територію адміністративно-територіальної одиниці, на якій діє рішення сільської, селищної та міської ради про встановлення туристичного збору, та отримують (споживають) послуги з тимчасового проживання (ночівлі) із зобов'язанням залишити місце перебування в зазначений строк.

Обсяг надходжень від сплати туристичного збору у 2018 році склав 90,7 млн грн, що на 29,2% більше, ніж у 2017 році. При цьому у 2017 році у порівнянні з 2016 роком приріст сплати туристичного збору склав 30%. У п'ятірку областей України за найбільшими обсягами надходжень від сплати туристичного збору, що надійшли до місцевих бюджетів, у 2018 році: м. Київ - 33,0 млн грн (36,4% від загальної суми турзбору); Львівська обл. - 13,4 млн грн (14,8%); Одеська обл. - 11,6 млн грн (12,7%); Закарпатська обл. - 3,8 млн грн (4,2%); Івано-Франківська обл. - 3,7 млн гривень (4,1%).[4, с. 3].

Кошти туристичного збору місцевими адміністраціями спрямовуються на розвиток туристичної інфраструктури, інформаційне забезпечення та промоцію туристичних подій та інші засоби активізації туризму. Для прикладу на Львівщині у 2017 році виділено 300 000 грн. на створення мобільного додатку про маршрути активного туризму Львівщини та створено електронну

карту місць, де можна відпочити на природі. У 2018 році в області започаткували масштабні промоційні проекти, зокрема, Гастромандри Львівщиною, Мандри Львівщиною: природні та ехолокації, Інклюзивний туризм в дії, Активне дозвілля для дітей сиріт та дітей із малозабезпечених сімей, Туристичний барометр Тустані. Туристичний потенціал Львівщини активно представлено на міжнародних виставках, а також у промоційних турах. В області триває низка туристично привабливих заходів, зокрема відбулись Міжнародний день туризму, Туристичний Маркетплейс Львівщини в рамках МЕФ, Міжнародний фестиваль гостинності "HoReCaSHOWLviv", Міжнародний день гір тощо. У регіоні ознаковано 311 км шляхів активного туризму. Для зручності та комфорту туристів облаштовано 124 пікнік-локації, 6 рекреаційних зон та гірський притулок. Розвивається мережа автомобільного та велотуризму.

З 1 січня 2019 року набувають чинності зміни до Податкового кодексу, внесені Законом України від 23.11.2018 р. № 2628-VIII "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо покращення адміністрування та перегляду ставок окремих податків і зборів". Зокрема, внесено зміни до ст. 268 ПКУ, яка регулює порядок оподаткування туристичним збором та змінено ставки туристичного збору. Ставка збору встановлюється за рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради або ради об'єднаної територіальної громади, за кожен добу тимчасового розміщення особи у місцях проживання (ночівлі), у розмірі:

- до 0,5 відсотка – для внутрішнього туризму;
- до 5 відсотків – для в'їзного туризму від розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного (податкового) року, для однієї особи за одну добу тимчасового розміщення. У 2019 році 0,5% становитиме 20,87 грн. від мінімальної заробітної плати, а 5% - 208,65 грн.

Очікується, що завдяки таким змінам місцеві бюджети отримають у 2019 році орієнтовно близько 120 млн грн. надходжень від туристичного збору. Збільшення надходжень від туристичного збору сприятиме розвитку місцевої туристичної інфраструктури, однак для туристів призведе до збільшення ціни проживання в засобах розміщення, особливо це стосується туристів класу економ, які розміщуються в недорогих готелях та хостелах.

Наступним кроком органів місцевого самоврядування є забезпечення сприятливого середовища для розвитку туристичної привабливості території, що дозволить і надалі збільшувати надходження туристичного збору до місцевих бюджетів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На підставі наведених даних можна зробити наступні висновки. Туризм – цілий сектор економіки, який об'єднує понад 50 галузей сучасної економіки України. Туризм позитивно впливає на економічний розвиток України, оскільки створює 2% ВВП, створює робочі місця, сприяє наповненню бюджету. Суб'єкти туристичної діяльності є платниками загальнодержавних і місцевих податків. На основі проведеного аналізу показників за період 2016-2018 рр. спостерігаємо систематичне зростання надходжень податкових платежів від туризму як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях. Однак, наведені цифри, є порівняно мізерними у співставленні з туристичним потенціалом, який має Україна і може отримувати від туризму. Для того щоб отримувати від туризму більше податкових надходжень та коштів необхідно:

- вкласти достатньо коштів в збереження та відновлення історичних пам'яток, їх облаштування на місцях;
- необхідно покращувати інфраструктуру: потрібні хороші дороги, транспортні розв'язки, автовокзали, аеропорти, автостанції з відповідним

рівнем комфорту, більше поїздів, автобусів, авіарейсів внутрішнього і міжнародного сполучення;

- профінансувати видатки на маркетинг та просування туристичного бренда під назвою Україна;
- достатньо фінансувати стенди та презентації України на міжнародних туристичних виставках та форумах [11].

Виконання цих умов повністю залежать від спроможності держави фінансувати в достатньому обсязі потреби туризму коштами з бюджету. Така постановка питання про розвиток туризму свідчить про те, що збільшення надходжень від туризму, можна очікувати лише тоді, коли у розбудову цієї галузі вкладається достатньо коштів з бюджету. Зараз фінансування туристичної галузі є дуже малим в порівнянні з нашими найближчими сусідами. І наостанок. Щоб наш туризм став потужним джерелом надходжень до бюджету країни, потрібно також створювати якомога вигідніші умови для дрібного та середнього бізнесу, тобто держава має розробляти для туристичного сектору різні програми лояльності, які б відповідали інтересам обох сторін.

Література

1. Винниченко І.А. Кому потрібен туризм. Економічна правда // 28 жовтня 2014 р. [URL:http://www.epravda.com.ua/columns/2014/10/28/501487/](http://www.epravda.com.ua/columns/2014/10/28/501487/) (дата звернення 12.11.2019 р.).
2. Гайдук А. Б. Формування туристичної ринкової інфраструктури як фактор підвищення ефективності функціонування ринку туристичних послуг // Регіональна економіка, 1999. №2. С. 172-177.

3. Герасименко В.Г. Теорія туризму як складова туризмології // Вісник соціально-економічних досліджень. 2011. Вип. 2 (42). С. 173-180. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsed_2011_2_30
4. Інформація щодо фінансово-економічних показників сфери туризму та курортів. (2016-2018 роки) (за даними Державної фіскальної служби України). URL: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwilwcaS2-mAhWmk4sKHTrqBa4QFjAAegQIAhAC&url=http%3A%2F%2Fwww.me.gov.ua%2FDocuments%2FDownload%3Fid%3D82f4f7d1-0860-49d3-b2b5-d0fe365cd886&usg=AOvVaw3lGRLA1xtLitl-mE9McadK>
5. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. Навчальний посібник. Чернівці: Книги-XXI. 2003. 300 с.
6. Концепція Державної цільової програми розвитку туризму та курортів на період до 2022 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2013 р. № 638-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/638-2013-p>
7. Корнева Д.А. Особливості розвитку туристичної інфраструктури в Україні. Вісник ДІТБ, 2011. №15 с.174-180. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nzvdpu/geograf/2008_15/industrialnuu%20tyruzmu
8. Любіцева О.О. Туризмознавство: вступ до фаху: підручник / О.О. Любіцева, В.К. Бабарицька. К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2008. 335 с.
9. Мальська М.П. Міжнародний туризм і сфера послуг: Підручник. Затверджено МОН / Мальська М.П., Антонюк Н.В., Н.М. Ганич. К., 2008. 661 с.

- 10.Оленічева Ю.О. Проблеми й перспективи формування туристичних кластерів в Україні. Вісник ДІТБ. 2013. №17. С. 201-206.
- 11.Туризм як бізнес. Тиждень. №31 (507) від 3 серпня 2017 року. [Матеріал друкованого видання].
- 12.Шепелюк С. І. Туристичний продукт та туристична послуга: критерії розмежування понять / С. І. Шепелюк // Економіка. Управління. Інновації. 2011. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2011_1_31
- 13.Школа І. М., Григорків В. С., Кифяк В. Ф. Розвиток міжнародного туризму в Україні. Чернівці: Рута, 1997. 142 с.

References

1. Vynnychenko I.A. Komu potriben turyzm. Ekonomichna pravda // 28 zhovtnia 2014 r. URL:<http://www.epravda.com.ua/columns/2014/10/28/501487/> (data zvernennia 12.11.2019 r.).
2. Haiduk A. B. Formuvannia turystychnoi rynkovoi infrastruktury yak faktor pidvyshchennia efektyvnosti funktsionuvannia rynku turystychnykh posluh // Rehionalna ekonomika, 1999. №2. S.172-177.
3. Herasymenko V.H. Teoriia turyzmu yak skladova turyzmolohii // Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen. 2011. Vyp. 2 (42). S. 173-180. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsed_2011_2_30
4. Informatsiia shchodo finansovo-ekonomichnykh pokaznykiv sfery turyzmu ta kurortiv. (2016-2018 roky) (za danymy Derzhavnoi fiskalnoi sluzhby Ukrainy). URL:
<https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwilwcaS2-mAhWmk4sKHTrqBa4QFjAAegQIAhAC&url=http%3A%2F%2Fwww.me>.

- gov.ua%2FDocuments%2FDownload%3Fid%3D82f4f7d1-0860-49d3-b2b5-d0fe365cd886&usg=AOvVaw3lGRLA1xtLitl-mE9McadK
5. Kyfiak V.F. Orhanizatsiia turystychnoi diialnosti v Ukraini. Navchalnyi posibnyk. Chernivtsi: Knyhy-KhKhI. 2003. 300 s.
 6. Kontseptsii Derzhavnoi tsilovoi prohramy rozvytku turyzmu ta kurortiv na period do 2022 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 1 serpnia 2013 r. № 638-r. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/638-2013-r>
 7. Korneva D.A. Osoblyvosti rozvytku turystychnoi infrastruktury v Ukraini. Visnyk DITB, 2011. №15 s.174-180. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nzvdpu/geograf/2008_15/industrialnuu%20tyrizm
 8. Liubitseva O.O. Turyzmoznavstvo: vstup do fakhu: pidruchnyk / O.O. Liubitseva, V.K. Babarytska. K.: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr "Kyivskiy universytet", 2008. 335 s.
 9. Malska M.P. Mizhnarodnyi turyzm i sfera posluh: Pidruchnyk. Zatverdzheno MON / Malska M.P., Antoniuk N.V., N.M. Hanych. K., 2008. 661 s.
 10. Olenicheva Yu.O. Problemy y perspektyvy formuvannia turystychnykh klasteriv v Ukraini. Visnyk DITB. 2013. №17. C. 201-206.
 11. Turyzm yak biznes. Tyzhden. №31 (507) vid 3 serpnia 2017 roku. [Material drukovanoho vydannia].
 12. Shepeliuk S. I. Turystychnyi produkt ta turystychna posluha: kryterii rozmezhuvannia poniat / S. I. Shepeliuk // Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii. 2011. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2011_1_31
 13. Shkola I. M., Hryhorkiv B. C., Kyfiak V. F. Rozvytok mizhnarodnoho turyzmu v Ukraini. Chernivtsi: Ruta, 1997. 142 s.